

דתישכונ

פרשת קדשים, תשע"ט, מספר 1316

"קדושים תהיו" – מיטיבים תהיו: עיון בהקדמת ר' שמעון שקופ לספרו שערי ישר דרור ארליך

חיזוק לפרשנותו מביא הרב שקופ מהמדרש: "יכול כמוני, ת"ל כי קדוש אני, קדושתו למעלה מקדושתכם" (ויקרא רבה כד, ט). על פי מדרש זה הקדושה הנדרשת מהאדם יש בה מן הדמיון לקדושתו של הא-ל, אלא שקדושתו של הא-ל נעלה יותר. מכאן מסיק הרב שקופ שמשמעותה של הקדושה חייבת להיות תכונה או פעילות אנושית כלשהי שאפשר לייחס אותה גם לא-ל – כמובן בדרגה גבוהה יותר: "יותר כוללת ומקפת". לאור תובנה זו הוא מזהה קושי מסוים בדברי הספרא "קדושים תהיו – פרושים תהיו" ובפירושו המפורסם של הרמב"ן היונק מהם. לפי הרמב"ן, משמעותו של הציווי "קדושים תהיו" היא קריאה לאדם לאמץ את מידת הפרישות ולהתרחק מהנאות חומריות שאינן נחוצות לו, גם אם אין בהן כל איסור מהתורה. ואולם, פרישות מתענוגות העולם החומרי היא פעולה שאינה רלוונטית לא-ל כלל ועיקר, ואם כך הביטוי "קדושתו למעלה מקדושתכם" הופך חסר כל פשר.

הרב שקופ מיישב קושי זה כך: הציווי "קדושים תהיו" במובנו הרחב מורה שתכלית האדם היא להקדיש את עצמו לטובת הזולת, ושעליו לבחור את כל פעולותיו בהתאם לעיקרון זה: "שלא נשתמש בשום מעשה ותנועה, הנאה ותענוג שלא יהיה בה איזה ענין לטובת זולתנו". בכך, כאמור, מתדמה קדושת האדם – רצונו להיטיב לזולת – לקדושתו של הא-ל – רצונו להיטיב עם כלל הנבראים. אדם המשתדל ללכת בדרך זו יבחן כך גם את המעשים שהוא עושה למען עצמו: מעשים המכוונים "להבראת גופו ונפשו" מסייעים להיות כשיר להיטיב עם הזולת, ולכן יש לעשותם, ואילו מעשים שאינם חיוניים לבריאותו הגופנית והנפשית, שכל מטרתם להשיג הנאה שהיא מן המותרות – אין בהם כל

במאמר זה אבקש לדון בקצרה בטקסט המציע פרשנות מעמיקה ולא שגרתית לציווי "קדושים תהיו" הפותח את הפרשה. כוונתי לתחילת ההקדמה של הספר שערי ישר, יצירתו הגדולה של ר' שמעון שקופ (1859–1939), מהדמויות הבולטות בעולם הישיבות הליטאי בראשית המאה ה-20.¹ הקדמה זו וחשיבותה הובאו לתשומת ליבי על ידי מורי וידידי היקר ד"ר שמואל פויירשטיין ע"ה, שהלך לעולמו באלול תשע"ח. יהיו דברים אלה נר לזכרו.

הרב שקופ טוען בפתח דבריו, שצלם אלוהים שבאדם, שהוא נקודת הדמיון לכאורה בין האדם והא-ל, מתבטא ברצון להיטיב עם הזולת כמיטיב היכולת:

שיהיה אדיר חפצנו, להיטיב עם זולתנו, ליחיד ולרבים בהוה ובעתיד [...] שנהיה אנחנו בחירי יצוריו, מגמתנו תמיד להקדיש כוחותינו הגופניים והרוחניים לטובת הרבים, כפי ערכנו.²

זוהי לדבריו חובתנו הדתית, והיא נגזרת משני ביטויים שונים במקרא: "והלכת בדרכיו" (דב' כח:ט) ו"קדושים תהיו כי קדוש אני" (ויק' יט:ב). לאמור, מושג הקדושה המשתקף מהביטוי השני מתפרש כאן כציווי המוטל על האדם להקדיש את עצמו לזולת, ובכך ללכת בדרכיו של הקב"ה "שכל מה שברא ויצר היה רצונו יתברך רק להיטיב עם הנבראים".

* ד"ר דרור ארליך מרצה למחשבת ישראל בביה"ס ללימודי יסוד ביהדות, אוניברסיטת בר-אילן.

¹ לחיי, יצירתו ושיטתו של ר' שמעון שקופ ראו שי עקביא וזנר, חשיבה משפטית בישיבות ליטא: עיונים במשנתו של הרב שמעון שקופ, ירושלים תשע"ו. להיבטים ההלכתיים-משפטיים של מושג הקדושה בשיטתו, ראו שם, מפתח נושאים (ערך: קדושה).

² שמעון יהודה שקאפ, ספר שערי ישר, ניו-יורק תש"ט-תש"כ, הקדמה (ללא ציון מס' העמודים). כל הציטוטים במאמר לקוחים ממקור זה, אלא אם כן צוין במפורש אחרת.

איכותו של ה'אני' שלו.⁴ לדבריו, בני האדם נחלקים לשלוש דרגות בהתאם לתפיסת ה"עצמי" שלהם: (א) אנשים גסים ושפלים המזהים את עצמם באופן צר עם גופם החומרי בלבד; (ב) אנשים התופסים את עצמם חלק מעם ישראל: "כאבר מגוף האומה הישראלית"; (ג) "האיש השלם" התופס את עצמו חלק מהעולם כולו. על בסיס הבחנה זו הרב שקופ מעמיד על ההיררכיה הבאה: התפיסה הפשטנית של האדם את עצמו כיחידה בעלת קיום נפרד מובילה לאהבה עצמית על חשבון אהבת הזולת. מעליה ניצבת התפיסה של בעלי התודעה הלאומית המפותחת, שאהבתם העצמית כוללת גם אהבה לעם ישראל כולו. אך הדרגה הגבוהה ביותר – דרגת "האיש השלם" – היא זו המדגישה את הקשר בין האדם והבריאה בכללותה. על פי תפיסה זו כל אדם הוא מרכיב חיוני בתוך המערכת האוניברסלית הגדולה, וממנה נגזר ערכו.⁵ אהבתו העצמית של אדם מסוג זה מקרינה גם על אהבתו את בני עמו וגם על אהבתו את בני המין האנושי כולם. אהבה עצמית עשויה, אם כן, להזין את אהבת האדם לזולתו ולטפח את רצונו לחמול על הזולת ולהיטיב עמו.⁶

לסיום, נראה כי הרב שקופ מציג תפיסה מקורית של רעיון הקדושה המשתקף בציווי "קדושים תהיו". לשיטתו, הקדושה איננה אמורה להוביל את האדם מישראל לתחושת עליונות על העמים האחרים או לתודעה של נבדלות מהם, אלא להפך – לתחושת שייכות יחד עימם למערכת הקיום הגדולה ולאהבת כלל הנבראים. תחושת השייכות הזו ורגש האהבה הזה הם הבסיס להנחיה הערכית והמעשית הטמונה לפי הרב שקופ במילים "קדושים תהיו", לאמור: מיטיבים תהיו.

⁴ מעניין לשים לב לשימוש שעושה כאן הרב שקופ בטקסט קלאסי מספרות המוסר היהודית, תחילת פרק א במסילת ישרים לרמח"ל: "שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו" (ההדגשה שלי).

⁵ אי אפשר שלא להזכיר בהקשר זה את עוצמתה של זיקת הגומלין "אני-אתה" בהגותו הדיאלוגית של מרטין בובר. עוד אציין שביטוי מאלף נוסף לתפיסה זו נמצא במושג Interbeing המופיע בכתביו של טיך נהאת האן, מחשובי הוגי הדעות של הזן-בודהיזם בימינו.

⁶ לדיון חשוב על אודות היחס בין אהבה עצמית לאהבת הזולת, שיש בו קירבה רעיונית מעניינת לתפיסתו של הרב שקופ בנידון, ראו אריך פרום, אמנות האהבה, ישראל תשס"א, עמ' 55–59.

תועלת לזולת (ולמען האמת, גם לא לאדם עצמו) ויש להימנע מהם. בהתאם לכך ראוי, לדבריו, להבין את כוונת דברי הרמב"ן: הפרישות, דהיינו ההתרחקות מהמותרות, איננה כל מה שמצוות "קדושים תהיו" מייצגת, אלא רק אחד מהיבטיה: "תמצית מיסוד מצות קדושה, הנכרת בפועל בדרכי ההנהגה של האדם".

אם כן, הדמיון המסוים בין האדם והאל-אינו מתבטא במידת הפרישות (שהיא רק ההיבט האנושי-חברתי של זיהוי הקדושה עם ההטבה לזולת), אלא בפעולת ההטבה לזולת בכללותה. על רקע הבחנה זו נראה שדברי ויקרא רבה דלעיל – "קדושתו למעלה מקדושתכם" – מלמדים דבר מה חשוב ביותר. יש פער בלתי ניתן לגישור בין קדושת/הטבת האל-לקדושת/הטבת האדם: רצונו הבלעדי של האל הוא להיטיב לנבראים; זהו רצון טהור, נטול אינטרסים ונעדר רווחים מבחינת האל-עצמו. לעומת זאת, רצונו של האדם להיטיב לזולת איננו רצון מסוג זה, שכן לאדם יש גם רצונות הנוגעים לעצמו, ולעתים אף נדרש ממנו להקדים את טובת עצמו לטובת זולתו.³ יתרה מזו, לצד אהבת הזולת, הקב"ה דורש מאיתנו גם את אהבת עצמנו. ואף שאהבה עצמית עלולה להוביל את האדם למחוזות שליליים, ביסודה זוהי תכונה רצויה בעיני האל, ואין היא עומדת בסתירה לאהבת הזולת. אומנם, במבט ראשון נראים שני סוגי האהבה הללו מנוגדים זה לזה, אך הרב שקופ טוען שאם נתבונן לעומקם של דברים נוכל למצוא את "הסגולה המאחדת אותם".

ומהי סגולה זו? מהו הגורם המאחד את אהבת האדם לעצמו עם אהבתו לזולתו? הרב שקופ טוען שאיחוד זה מתאפשר על ידי התבוננות מעמיקה של האדם במהותו האנושית: "שיתברר ויתאמת אצל האדם

³ כפי שמעיר הרב שקופ בפתח דבריו, מדובר בדמיון "כביכול" בלבד בין האדם והאל-ולא בדמיון אמיתי ביניהם. מהלך זה מזכיר מבחינה מבנית את דיונו של הרמב"ם במושג "צלם אלוהים" במורה נבוכים, חלק א, פרק א: "ומכיוון שהאדם נתייחד בעניין מופלא מאוד שבו [...] והוא ההשגה השכלית [...] דימה אותו להשגת האלוה [...] אף כי לא דמיות באמת, אלא לכאורה" (מורה נבוכים לרבנו משה בן מימון, מהדורת מיכאל שורץ, תל-אביב תשס"ג, עמ' 31. ההדגשה שלי).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא
לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף